

НЕКИ ПОДАЦИ О РАДУ ОПШТИНСКЕ УПРАВЕ ХЕРЦЕГ-НОВОГА ЗА ВРИЈЕМЕ ФРАНЦУСКЕ ВЛАДАВИНЕ (1807—1814. ГОД.)

Најбурнији период прошлости Боке Которске је крај XVIII и првих петнаестак година XIX вијека. За седамнаест година, од пропасти Млетачке републике 1797. године па до 1814. године, Боком је владала Аустрија, Русија, Француска и поново Аустрија, која на том простору остаје читав један вијек. Поред тога у овом времену је присутна у Заливу и енглеска флота, а 1813—1814. Бока је добила и народну владу, тзв. Централну комисију, састављену од 9 представника Црне Горе и Боке Которске, на челу са митрополитом Петром I, која је, према одлукама великих сила — савезника, врло кратко дјеловала.

Миром у Тилзиту 25. VI 1807. године Бока је припала Французима, чије су групе ушле у Херцег-Нови, 29. јула и остале скоро седам година, до 27. V 1814. године.¹

У вријеме француске владавине херцеговска општина има нешто мању територију него у претходном времену, јер је новом административном подјелом Бијела, са околним насељима, постала општина. Из расположиве архивске грађе за сада је немогуће утврдити када је основана «Комуна» Бијела, јер документа која нам потврђују њено постојање датирају из 1812. и 1813. године. Општина Херцег-Нови обратила се 6. VIII 1812. године општини Бијела да би упутила неколико барки за превоз из Херцег-Новога у Котор пртљага италијанских војника.² Два писма која је упутио Васо Бурасовић јула 1812. године «Il podestà della comune della Bianca, Al Sig. Podestà della comune di Castel-nuovo» су још један доказ о постојању општине Бијела.³ Идуће године 26. септембра херцеговска општина обавјештава Владиног делегата у Котору, да су општине Рисан и Луштица

¹ Л. Томановић, Догађаји у Боки Которској 1797—1814, Дубровник, 1922.

² Архив Херцег-Новог (у даљем тексту АХ), архивски фонд Француска владавина (у даљем тексту ФВ). Први број означава фасциклу, а бројеви иза њега лист документа, АХ ФВ 13/419.

³ АХ ФВ 13/13, 14.

послале по двије барке дрва за војску, док општина Бијела није послала сламу за што је била обавезна.⁴

Значи, да је у вријеме француске владавине херцеговска општина била територијално мања него за вријеме млетачке владавине, а у односу на данашњу територију није јој припадала Лупштица, Крушевице (Бајкове), дио Мокрина, Сврчуге, Суторина у ширем смислу (Пријевор, Проводина, Шупље, Жвиње, Њивице, Суторина) и Бијела која је као општина сигурно у свом саставу имала и насеља Јошице, Каменаре, Бурниће, Репаје и Бјелске Крушевице.

На основу података из краја XVIII вијека, 1888. године, херцеговска општина је могла у вријеме француске владавине имати око 6.000 становника.⁵

Дистрикт которски био је подијељен »in tre Cantoni per la procedura giudiziaria«, тј. на три региона у погледу судске власти. Херцеговски кантон, односно мировни судија чије је сједиште било у Херцег-Новоме, био је надлежан за »comune di Castelnuovo, Bianca, Risano, Lustiza e Cartolle«.⁶

Свака туђинска власт, па и француска, није могла донјети просперитет. Претражујући сачувану архивску грађу из овог периода у Архиву Херцег-Новог, може се уочити да је за вријеме француске владавине наметнут био велики број пореза. Сваки рат, посебно освајачки, а нарочито у размјери како га је водио Наполеон широм Европе и шире, захтијевао је поред људских жртава и знатна материјална добра. Зато није ништа необично да су скоро сваки дан доношени нови прописи о новој врсти намета.

Посебно тешко је у Боки, па и у херцеговском крају, примљена наредба о регрутовању морнара за француску ратну морнарицу. Све бокелске општине пружиле су отпор овој наредби, што није ништа необично ако се зна да до тада Бокелџи нијесу регрутовани од стране страних владара. Наиме, прихватањем млетачке власти, односно приликом стварања топаљске комуни-тади, народ овог краја се обавезао да ће у случају рата сакупити 500 људи, које ће Венеција наоружати. Доласком Аустрије, по паду Млетачке републике, Бокелџи су на првом мјесту истицали своја вјековна права о неслужењу војске. Приликом руске владавине и напредовања француске војске према Боки, Бокелџи су заједно са Црногорцима пружили снажан отпор француској армији. Зато је регрутовање морнара за француску ратну и трговачку морнарицу био директан атак на вјековну самосталност, како су је схватили становници овога Залива, сматрајући да, неслужење туђинске војске, давало им је готово потпуну само-

⁴ АХ ФВ 13/521, 558.

⁵ Б. Миловић, Подаци о популацији, неким занимањима, сточарству, наоружању и др. за подручје комуни-тади топаљске (изузев Јошице и Бијеле) из 1780. године, Историјски записи, Титоград, 1956, 290—296; М. Црнић Пејовић, Организација и рад општинске управе Херцег-Новог (1870—1940) Зборник »Бока« 12, Херцег-Нови, 198, 40.

⁶ АХ ФВ 12/196—197.

сталност. Али зато су у потпуности били вољни да бране гра-
нице подручја гдје живе.

Прва регрутација извршена је у Боки 1807. године, када је
вјероватно вршена и у херцеговском крају што нам доказује
документација из наредне године. На сеским зборонима, обич-
но уз присуство предсједника општине и чланова општинске
управе, договарало се о броју морнара којег ће дати одређено
село. Спискови морнара, са потребним подацима, достављани су
општинској управи. На основу спискова свих бокељских општи-
на, у Котору је вршено ждријебање потребног броја регрута.
Познато је да се крајем 1810. године није могло извршити ждри-
јебање, јер се уопште није одазвао већи број морнара од пред-
виђене квоте. Идући пут од 24 морнара из херцеговске оп-
штине, колико их је и било на списку, ни један није био у Ко-
тору, што је начелник општине објаснио неправилном израдом
спискова. Приликом трећег ждријебања, из херцеговске оп-
штине су дошла тројица добровољаца, уз објашњење да због
невремена остали нијесу могли доћи. Мјесец дана касније, ја-
нуара 1811. године, извршена је регрутација и то тако да је,
од предвиђених 104 морнара, успјело регрутовање свега 45 мор-
нара. Регруте су обично морали спроводити пандури, а казне
за неолазивање биле су веома строге, па ипак видимо да се
1811. године успјело регрутовати из читаве Боке једва 45 мор-
нара. Упоређења ради, кажимо да је у то вријеме само у Топлој
било 68 морнара. Међутим, обично је у списковима, поред имена
поморца, стајала назнака да се налази ван мјеста становања,
да би се и на тај начин избјегла регрутација.

Избор капетана, четири судије и канцелијера топаљске
општине, вршен је на Збору комунитади, у чему се очитовала
знатна самосталност и права народа овога краја у току мле-
тачке владавине. Комунитад је кореспонденцију водила на на-
родном језику — ћирилицом. Падом Млетачке републике, она
права и све остале привилегије су правно престале да важе. Ау-
стрија уводи италијански језик у администрацију, који је, треба
рећи, био званични језик и у вријеме млетачке владавине током
XVIII вијека.⁷ Доласком руске војске и прогласом Сењавина,
призната су сва ранија права и привилегије, исто као под бив-
шом млетачком владавином. Ово, као и многа друга права, до-
ласком Француза поново се укидају. Француска власт је име-
новала лица на значајним мјестима, али се увијек консултовала
са мјесним властима. Тако, владин делегат из Котора 1809. го-
дине, предлаже три лица, од којих је један требало да буде
изабран за предсједника општине (*podestà*).⁸ Општинска управа
је Владином делегату у Котору предложила кнеза Бијеле (прије

⁷ С. Мијутковић, Француско проскрибовање бокељских поморца, Го-
дишњак поморског музеја Котор, Котор 1954; М. Црнић Пејовић, Једно
регрутовање морнара у херцеговском крају 1809. године, Зборник Више
поморске школе Котор, Котор 1975.

⁸ АХ Прва аустријска владавина ф. 12, 231.

⁹ АХ ФВ 10/54—57.

оспивања општине), што је и прихваћено.¹⁰ Француска власт је у свим именованима имала одлучујућу ријеч, али ипак је вршила договор са мјесним властима, односно људима из народа који су били у свим локалним управама. Виша власт у Котору именовала је турске цркава, али предлог је давала општинска власт. То је случај, који нам је познат са таторима цркве св. Јеронима у Херцег-Новом, а слично је и са таторима цркве св. Михаила у Крушевицама (Бијелским).¹¹

У вријеме француске владавине титуле «капетан» «судија» и «канцелијер» замјењују нови називи са сличним правима и дужностима. Сада на чело општине је «подеста» умјесто капетана, који је био током XVIII вијека у оквиру топаљске комуналности. Умјесто четири судије, сада општинску управу, односно Савјет, чини 19 општинских савјетника. Јуна мјесеца 1812. године у Савјет херцеговске општине били су: Никола Живковић, Augustino Reggio, Лазар Дуковић, Нибал Буровић, Александро Горакуча, Трифон Бронза, Марко Комненовић, Vincenzo Valeri, Evangelista Reggio, Никола Царовић, Јован Бјеладновић, Pietro Fontana и Giovanni Batista Mingoni, сви из Херцег-Новог, Симо и Томо Видаковић из Суторине, Саво Павковић из Пода, Данило Перковић из Мељина, Јово Андрић из Мојдежа и Борбе Никичевић из Предграва (Борго).¹²

Цивилна власт, односно општинска у том бурном времену од 1797—1814. године, могло би се рећи времену сталних ратова, било на самој територији Боке или ван ње, али директно повезаних са Боком, била је потчињена властима Аустрије, Русије, Француске и поново Аустрије. Многе наредбе и одлуке војних власти упућене Општини, биле су у уској повезаности са војним потребама, што није ни мало необично за то вријеме. Међу документима сачуваним из времена француске владавине најбројнији су они који су везани за захтјеве војних власти упућиваних општини, односно начелнику општине, да обезбиједи храну, коначиште, превоз, материјал и радну снагу за оправку тврђава и путева¹³ и друго за војне потребе. Тако командант Херцег-Новог скоро сваки дан шаље општини писмене наредбе, поруке и упутства, који се односе на снабдијевање војске, наплату пореза, проналажење просторија за јавне институције, обезбјеђење затвора, оправку тврђава и путева, предузимање санитарних мјера, или одржавање градске чистоће. Овакве и сличне наредбе и налоге примао је начелник и од лучког капетана Роса, виших институција власти или других органа из Котора и Дубровника. Поред поменутих послова општинска управа је морала бринути око регрутације за морнарицу и обалску артиљерију, националне страже, градских и сеоских пандура, затим о

¹⁰ АХ ФВ 10/422, 424, 523, 1809. године.

¹¹ АХ ФВ 10/82—83, 433—434.

¹² АХ ФВ 13/239, 277.

¹³ Д. Радојичић, Херцеговски лидари на грађевинама Боке Которске 1797—1813. год. — са научног скупа Уједињене Боке и Црне Горе 1813. год., Котор новембар 1988. год.

кретању и боравку странаца, трговини, цијенама, посебно животних намирница, о превозу службене поште, исплати и другим пословима око пензија. Најзад редовно су се водиле и достављале у Котор листе робених, вјенчаних и умрлих, што су до тада обављали мјесни свештеници. Напредовања, борбе и побједе француске војске на свим фронтovima, стално је општина морала оглашавати, а побједе су још обавезно прослављене благодаренима у црквама, као и краљев, односно царев, робендан. Краћи или дужи боравак у Херцег-Новом бројних званичника који су службено или приватно обилазили овај крај, њихов дочек, смјештај и боравак, обезбјеђивала је општина.¹⁴

Послове које је обављала општинска управа илуструјмо са неколико података. Тако 1809. године, од сачуваних списа, више од двадесетак се односи на ратне извјештаје које је Владни делегат из Котора достављао начелнику херцеговске општине да их јавно објави.¹⁵ Узмемо ли 1812. годину као примјер, видјећемо да се преко тридесет списа односе на снабдијевање војске и обезбјеђење коначишта.¹⁶ Без обзира на плаћање намирница и осталих потреба за војску, било је веома тешко прибавити намирнице за људство и храну за коње, а обезбиједити преноћиште још теже, јер, поред великог броја стално стационарне војске, често је требало хитно смјестити нови континент војника. Ево за то два, од великог броја примјера: Командант града 7. VII 1809. године јавља начелнику Херцег-Новог да се кроз који дан очекује долазак војске и да се зато обезбиједи 60 кућа.¹⁷ Пуковник Виала, командант града, доставио је 23. I 1812. године општинском начелнику налог да пронађе коначиште за војску у Кумбору, Баошићу и Бијелој.¹⁸ Маја мјесеца исте године тражи се од општине да одмах за сутра нађе смјештај за два батаљона војника.¹⁹ Истина, општини су исплаћивани трошкови намирница, смјештаја и других потреба војске, али је то било доста нередовно, а најчешће су издаване признанице које су се тешко наплаћивале. (То је био случај и за вријеме руске владавине.)²⁰

Документација о порезима и другим даубинама је веома обимна. Могло би се слободно рећи да се, пратећи документацију о разним даубинама, може закључити и какво је стање на фронтovima, да ли француска војска побјеђује или трпи поразе.²¹ Тако на примјер, поред бројних даубина марта мјесеца 1812. године, уведено је и ванредно плаћање пореза на спољна врата

¹⁴ АХ ФВ 12/637.

¹⁵ АХ ФВ 10/169, 180—181, 232—233, 253, 298—299, 313—314, 327—328, 344—345, 372—373, 380—381, 391, 395—396, 400—401, 402—403, 414—415, 420—421, 520—521.

¹⁶ АХ ФВ 12/30, 34, 111—112, 149, 176, 223, 246, 303, 315—316, 354—356, 370—371, 372—373, 374, 378, 381, 387, 394—395, 403, 426—427, 435—436, 447, 469.

¹⁷ АХ ФВ 10/333—335, 347.

¹⁸ АХ ФВ 13/34.

¹⁹ АХ ФВ 13/246.

²⁰ АХ ФВ 10/242—246, 440.

²¹ АХ ФВ 12/120—122.

и прозоре.²² Иначе порез је плаћало свако домаћинство. Секретар општине, 11. II 1812. године подноси жалбу против убирача пореза који од сиромашних домаћинстава наплаћује 30, а одређено је било 10 франака.²³ Општина је, односно начелник, био дужан да се брине о редовном побирању царина, као на примјер на алкохолна пића и месо,²⁴ да власници ракије пријаве све количине да би се извршила наплата пореза.²⁵ Главна пореска управа за Боку била је у Котору, а у Херцег-Новом је радио убирач пореза који је највјероватније добијао постотак од сакупљеног пореза, док је општина била дужна да води бригу о уредном наплаћивању пореза, јер пореска управа из Котора 14. III 1809. године шаље начелнику херцеговске општине пореске потврде главарине, а Владин делегат препоручује бољу наплату тог пореза.²⁶ У сврху боље контроле и наплате таксе на вино, цариник из Херцег-Новог тражи од начелника општине да одговори колико грожђа је потребно за производњу вина. Одговорено му је да за једно барило²⁷ треба око 86 ока²⁸ мошта и то од грожђа из Суторине.²⁹

Општина је била дужна да се брине и о одржавању путева, па Владин делегат из Котора обавјештава начелника 16. I 1809. године да одржавање нових путева пада на терет општине, као и главних путева који пролазе кроз сеоска насеља.³⁰

Војне власти су одређивале и до када ће трајати пазар на пијаци, и када ће се затварати и отворати градска врата, што нам казује какво је било опште стање у то вријеме, вријеме несигурности.³¹ Бригу о хигијенским условима, односно чистоћи у граду најчешће је водила такођер војна власт, односно наређивала општинској управи да преузме мјере у ту сврху. Тако командант града даје упутства начелнику општине о отклањању нечистоће око кућа да би се спријечило ширење зараза.³² Оглас који је општина издала 2. I 1813. године обавјештава грађанство да је командант града одлучио да ће војска пуцати у свако прасе које се буде нашло на улици.³³

Поред бројних послова, начелник је у случајевима гдје у мјесту није било Војног подделегата или војног команданта

²² АХ ФВ 13/465, 494—495, 559—560, 566.

²³ АХ ФВ 13/54, 74—76.

²⁴ АХ ФВ 10/14—17.

²⁵ АХ ФВ 10/21—23.

²⁶ АХ ФВ 10/138—139.

²⁷ Барило износи око 150 l. — М. Влајинац, Речник неких страних мера у току векова, Београд, 1974, св. IV.

²⁸ Ока — разних величина. Млетачка која је сигурно у овом крају у употреби износила је 1,221, кг. М. Влајинац ил. св. IV.

²⁹ АХ ФВ 10/467.

³⁰ АХ ФВ 10/66.

³¹ М. Црнић Пејовић, Наставак рада топаљске, односно херцеговске комунистичке од пада Млетачке републике до 1813. године, рад саопштен на научном скупу Уједињење Црне Горе и Босне 1813—1814. год. — рукопис у припреми за штампу.

³² АХ ФВ 10/398—399.

³³ АХ ФВ 14/5.

мјеста, вршио и дужност комесара рата.³⁴ Ово је сигурно случај био у Бијелој, јер је Херцег-Нови имао војног команданта у граду. Међутим, начелник је са општинском управом и секретаром, водио бригу о регрутовању морнара, затим за обалску артиљерију, а морао је бринути и о националној гарди. Тако, командир чете националне гарде из Херцег-Новога, тражи од начелника да по приложеном списку изврши попуњавање његове чете.³⁵ По свему судећи, поред националне гарде, постојале су и мјесне страже за свако насеље, о чему је такође водила бригу и општина. Начелник општине б. VI 1809. године донио је захтјев да по списку људи старих од 15 до 60 година, а који нијесу већ обухваћени националном гардом, одреди градску стражу.³⁶ Неколико дана касније, од пуковника Внала, обавијештен је начелник, достављањем указа, да је за капетана VI чете националне гарде постављен Јован Крститељ Царевих, а за капетана VII чете Петар Злоковић. Истовремено препоручује да се војници за ову службу узимају искључиво од домородаца, доброг владања и нежењених.³⁷

Све ове бројне послове обављали су намјештеници који су радили у општинској администрацији. Сачувано је неколико платних спискова »Stato nominativo degli impiegati nella Comune Castel Nuovo, per servire al pagamento dei loro appuntamenti«.³⁸ Сматрамо вриједним пажње да се задржимо на овим списковима. Секретар општине Филип Абјатићи (Филип по Abbiatici) сачињавао је списак, који је затим одобраван од више власти у Котору, након чега се могла извршити исплата. Нијесмо били у могућности утврдити да ли је исплата вршена из општинске касе, или на који други начин. Исто тако немогуће нам је било утврдити ко је одређивао висину плата. Највјероватније француске власти, што нам указује и слање спискова на овјеру у Котор. Вјероватно је један дио даџбина остављен општинској каси, да би општина имала одређена средства, што јој Владичи делегат и савјетовао 18. III 1809. у писменој форми, препоручујући да има сопствени фонд за разне издатке и издржавање уреда.³⁹ На платним списковима општинских чиновника за октобар, децембар и новембар 1811. године налазе се: Filippo Abbiatici, секретар (segretario), Anto Mihalovich, послужитељ (cursore) и Петар Марин, посач у затвору (fachino delle prigioni).

Филип Абјатићи био је у ово вријеме стар 44 године, по професији писар (attuario), католик, ожењен, отац једне кћерке.⁴⁰ Он није обављао само послове секретара већ и »spesa di oglio per il fanale, porta, Borgo e prigioni« (послове око обзјечења уља за освјетљење на градским вратима и у затвору). Поред

³⁴ АХ ФВ 14/253 — 14. V 1813. године.

³⁵ АХ ФВ 10/195—196, 12. V 1809. године.

³⁶ АХ ФВ 10/262—263, 336.

³⁷ АХ ФВ 10/289—290.

³⁸ АХ ФВ 12/122—123.

³⁹ АХ ФВ 12/628—630, 694, 70—71.

⁴⁰ АХ ФВ 9/75—78.

овога обављао је и непредвиђене послове који би искрели »impreredute«, а требало их је обавити, односно који нијесу стриктно били предвиђени у секретарске послове. За послове секретара добијао је 491 франак годишње, за послове око освјетљења око 51 франак, а за непредвиђене послове 61 франак годишње. Годишња сума се дијелила на дванаест мјесеци и исплаћивала мјесечно.

Анто Михаловић је добијао годишње за свој посао 184 франка, а Петар Марин 73 франка. Марин је био писмен што се закључује на основу потписа о примљеној плати, док је Анто Михаловић стављао умјесто потписа крст, а неко друго лице, у овом случају два, да би се за већу сигурност потписивала поред крста у његово име.

Са списковима општинских намјештеника истовремено је сачињавао и списак намјештеника у Лазарету. Познато је да је Лазарет био смјештен у Мељинама, али је зависан херцеговски Лазарет, а отпочео је са радом 1732. године.⁴¹ Ова институција је имала веома важно мјесто у овом крају, посебно када је била развијена поморска трговина. Лазарет се састојао из више зграда које чине један лијеп грађевински комплекс, на веома лијепом мјесту, што се може и данас видјети. На основу сачуваних платних спискова из истог времена, Лазарет је имао три намјештеника и то: Alessandro Goracchi, хирург — ранар (chirurgo), Stefano Lucin и Giovanni Ivanovich, стражари (guardiano del Lazareto). Знамо да је Александар Горакућа, дугогодишњи хирург у Херцег-Новоме, из познате новљанске породице. У ово вријеме он је човјек у годинама, јер је двије године раније напустио дужност начелника херцеговске општине због болести, и старости, а замијенио га је Васо Бурасовић.⁴² Из једног ранијег документа сазнајемо да је Стефан Лучин живио у Кумбору, био стар 71 годину и ожењен, без дјете.⁴³ За Јована Иванковића немамо никаквих ближих података, сем што знамо да се као и његов колега Стефан знао потписати.

Као што је познато, бројне послове везане за политички и друштвени живот у херцеговској општини, обављала су и друга лица, цариници, побирачи пореза, мировни судија, командири националне гарде, који су послове обављали уз наплату. Међутим, највјероватније они су плаћени од стране других институција власти, односно система.

Трeba још истаћи да је уочљиво да на списку општинских намјештеника нема начелника општине. Два су могућа узрока томе. Један, да је плату добијао директно од виших органа власти у Котору, који су га и постављали, или је посао обављао

⁴¹ Миливој Милошевић, Лазарети на црногорском приморју, Годишњак поморског музеја Котор, Котор 1959, 57—69; С. Мијушковић, Херцеговски лазарет и здравствени колегиј, Зборник Бока 4, Херцег-Нови, 1972, 5—15.

⁴² АХ ФВ 10/54—57.

⁴³ Као 40.

волонтерски, уз неку награду што је практиковано и тридесетих година овога вијека.⁴¹

Без обзира колико је износила накнада начелнику херцеговске општине у ово вријеме, из изложеног могли смо видјети да је он имао пуне руке посла. Поред послова које смо навели, он је веома често позиван код француских власти у граду да прими разна наређења, а често је путовао у Котор због договора или примања наређења од Виших власти.⁴² Његове дужности биле су бројне, обавезе и одговорности такође, а права доста скучена од стране француских власти. Може се рећи да је он, заједно са Савјетом, углавном, био извршни орган власти. Поред извршавања бројних наредби и налога француских власти, издавања бројних огласа, било да се ради о обавјештењу о одлукама француских власти или о одлукама општинске управе, присуствовање свечаностима приликом благодарења за побједу, француске армије или приликом паревог рођендана, су моменти када се најчешће појављује име начелника. Да ли незадовољни француском управом или самим начелником, на начелника Николу Живковића, у јануару 1811. године, је пуцао на самом кућном прагу. Послије овог догађаја постављен је војник за обезбјеђење начелника, а који је за то добијао 5 лира дневно. Но како општина није имала новца то је ускоро овај војник престао да врши ову дужност.⁴³

Секретар је поред начелника имао значајну функцију. Он се појављује и као потписник, заједно са начелником, бројних огласа. На огласу из 1811. године, којим се одређују фиксне цијене меса, хљеба, јаја и вина, поред потписа начелника Живковића, стоји потпис и секретара Филвина Абјатића.⁴⁴ По свему судећи општинска управа је доносила и неке одлуке, наравно у оквиру постојећих закона. Подделегат из Котора тражио је августа 1812. године да се састане општински Савјет и да донесе одлуку о висини пореза на промет прехрамбених артикала и вина.⁴⁵

Законска регулатива је током прве аустријске владавине у XIX вијеку предвиђала да засједању општинске управе присуствује одређени представник аустријске власти. Но то обично није практиковано у кризним ситуацијама.⁴⁶ Изгледа да је такав пропис и пракса била и током француске владавине, јер 11. V 1811. године подделегат из Котора обавјештава начелника општине да ће доћи сутра у Херцег-Нови да предсједава Савјету.⁴⁷ Недостатак више оваквих докумената наводи нас на закључак да је ипак, у већини случајева, начелник предсједавао сједницама Савјета. Такође би се могло закључити да је општинска

⁴¹ М. Црнић Пејовић, Организација и рад општинске управе Херцег-Новог (1870—1940), Зборник Бока 12, Херцег-Нови, 1980, 44.

⁴² АХ ФВ 12/506; АХ ФВ 13, 239.

⁴³ АХ ФВ 12/66, 69, 76—77, 81, 92—93.

⁴⁴ АХ ФВ 12/452.

⁴⁵ АХ ФВ 13/448—450.

⁴⁶ Као 44.

⁴⁷ АХ ФВ 13/277—280.

управа била дужна обавјештавати о одржавању својих сједница. Да ли је ову обавезу нередовно извршавала, или је неки други узрок, тек подделегат Робине обавјештење о састанку општинског Савјета, који је требао расправљати о општинском буџету за 1814. годину и о ревизији пореских тарифа, добио је од генералног интенданта.⁵¹

Повремено је општинска администрација добијала право да издаје пасоше, али само за унутрашњост, или само за одређена лица. Такво право дато је начелнику 1811. године с тим да може издавати пасоше лицима старијим од 32 године, који путују за Дубровник.⁵² Када је исте године начелник и секретар требало да путују, вјероватно службеним послом, јер су неке институције са сједиштем у Дубровнику биле надлежне за Боку, морали су тражити дозволу.⁵³

Смјењивања туђих владавина, стагнација најкоњунктурније привредне гране поморства, бројни намети, посебно за вријеме француске владавине, спроведена регрутација и друге обавезе довеле су до тешких животних услова у читавој Боки, па и у херцеговском крају. Одржаван је већи број састанака бокелских општина, тражећи излаз из оваквог тешког стања. Упућиване су и молбе и жалбе на више инстанце француске управе у Задру и Љубљани. Тако су представници општине Херцегова-Нови упутили једну представку маршалу Мармонту у Љубљану 1811. године, жалећи се на тешко економско стање и повећање намета које нису у стању плаћати.⁵⁴ Исте године општинска управа се жалила и команданту града који је тражио да општина снабдијева дрвима и свако најмање одјељење војске, што није била њена обавеза.⁵⁵ Истовремено је молила да се ослободи обавезе обезбјеђења коначишта и постелине за војску, јер те трошкове није више била у стању да издржи.⁵⁶ Њене молбе сигурно нијесу повољно ријешене, већ рјешење за финансијске невоље општине, због обавеза према војсци, француска власт налазила је у одређивању нових намета, јер владин делегат из Котора одређује херцеговској општини, 1811. године, да од сваког стара⁵⁷ увезеног жита узима 4 солда да би намирила трошкове за снабдијевање војске дрвима и свијетлом.⁵⁸ Стање није било није могло бити боље у тим годинама рата које је Француска водила. Зато су Бокелци 1813. године одржали састанак гдје су изнијели своје невоље, те им је одобрено да писмено доставе

⁵¹ АХ ФВ 14/218—219.

⁵² АХ ФВ 12/136.

⁵³ АХ ФВ 12/140.

⁵⁴ АХ ФВ 12/126, 167.

⁵⁵ АХ ФВ 12/175.

⁵⁶ АХ ФВ 12/176, 214.

⁵⁷ Стар — мјера за тежину разне величине у разним крајевима. Млетачки стар који је овдје сигурно у употреби износио 43,88 али и 60—65 кг. М. Влајинац п.д. св. IV.

⁵⁸ АХ ФВ 12/478—479, 481.

своје молбе Генералном гувернеру у Љубљани. Филип Дабиновић из Доброте се понудио да о свом трошку оде у Љубљану.³⁹

Поред свих тешкоћа, економске стагнације, намета, доласка и одласка бројне војске, разарања и борби, живот је текао даље. Људи су се равали, женили, умирали, чинили прекршаје, кривична дјела, али и куповали некретнине, водили судске спорове, задуживали се, дуговали, или враћали дуг, градили и разграђивали, једном ријечју живјели онако како су могли и смјели.

Општинска управа у Херцег-Новом, под француском владавином 1807—1814. године, обављала је бројне и одговорне послове, који су били условљени временом у којем је дјеловала. У сваком времену и простору обављање оваквих дужности одређено је највећим законима и прописима, а општинској управи Херцег-Новог је таква дјелатност тада још била ограничена туђинском влашћу, па су самим тим на првом мјесту били интереси владајуће државе — Француске. Ако занемаримо чињеницу са колико је задовољства или незадовољства народ прихватио француску владавину, општинска управа, састављена од домаћих људи, морала је спроводити политику Француске и штитити њене интересе, истовремено бринући о народним потребама и жељама. Сигурно је да им је у таквој ситуацији рад био веома отежан. Сасвим је природно да су челни људи општине били бирани од људи који су били наклоњени француској политици. Да ли је начелник Никола Живковић искуше ревносно извршавао наредбе француских власти, па стога није уживао приврженост народа, или је то био лични обрачун неког лица с њим који је пуцао на њега, немогуће је закључити. Свакако, Живковић је срећним случајем избјегао смрт. Али бројни намети, регрутација, да занемаримо остале непогодности, били су довољни да у народу створе незадовољство које се сигурно прво усмјеравало ка домаћем челном човјеку у општини. Колика су права и могућности била начелника и чланова Савјета општине Херцег-Нови у пријеме француске владавине да би одлучивали и управљали по вољи и потреби народа? На основу расположиве архивске грађе можемо закључити да су била мала, јер знамо да су готово све одлуке доносили представници француске власти, па да је чак и сједницама Савјета предједавао представник француских власти. Исто тако француске власти вршиле су именованја за сва важнија мјеста у општинској администрацији и на другим пословима. Чињеница је такође да је самим ратовима који су вођени и прије доласка Француза, као и ратови које је водио Наполеон, довели и овај крај до тешке економске стагнације, иако већина становништва није ни прије, а ни после живјела у благостању. Народ овога краја, уз малобројне изузетке, посједовао је оскудну земљу која ни земљораднику ни сточару, као ни морска рибару, није могло доијети неке веће приходе, сем да задовољи најосновније животне потребе. Мали

³⁹ АХ ФВ 14/196.

je bio broj onih koji su posjedovali veće komplekse zemljišta na kojima je radila najamljena radna snaga, a još manji broj onih koji su se bavili nekim unosnijim zanimanjem, koje je moglo donijeti veće bogatstvo.

Сама чињеница да су у општинској управи сједјели домаћи људи, и да су они разним представкама и интервенцијама покушавали да ублаже оштрину француске ратне економије у распадању, која је и природно, немилосрдно била окренута нефранцуским поданицима и њиховој територији. Па чак и не само њима. Зато без обзира на лични већи или мањи афинитет према владајућој сили Француској, можемо закључити, да су чланови општинске управе, стварно настојали и радили све што су могли да њихов народ преживи. А, уосталом, у тим истим судовим економским маказима, налазили су се и они сами и њихови најближи.

Summary

SOME PARTICULARITIES OF THE HERCEG-NOVI COMMUNITY AUTHORITIES DURING THE FRENCH RULE FROM 1807 TO 1814

Marija CRNIĆ PEJOVIĆ

During the French rule the Community of Herceg-Novi covered a smaller area than in the earlier period. That is the French administration founded the community of Bijela. The available archives material does not enable us to find out the year in which this administrative division was introduced or which settlements besides Bijela belonged to that community.

At the time the Herceg-Novi community had about 6,000 inhabitants.

This territory had already been extremely impoverished by the numerous wars and changes of rulers, when the French authorities introduced a great number of new taxes. The hardest duty imposed by the French upon the people of the Boka Kotorska Bay was that of recruiting for the French navy and merchant fleet. As the people of the Bay had not been obliged to serve in the army or navy up that time, but had been only expected to guard the border country along which they lived, they considered this act of the French an attack against their independence.

The French authorities appointed all the major officials, but always after having consulted the local authorities, that is the representatives of the people who were in all the local authorities.

During the French rule the titles of the officials such as »kapetan«, »sudja« or »kancelijere« were changed while the rights and duties remained similar. The man at the head of the community was called »podesta« and instead of the »sudja-s« there were 19 concilors in the community council.

Among the preserved documents of the time dealing with the work of the community authorities the most numerous are the requests of the military authorities addressed to the community council demanding food, accommodation etc. for the army. The authorities, that is its head, got daily orders for collecting numerous taxes, recruiting; rebuilding of the forts and roads, instructions for the national, town and village guards; information about the prices; requests to make public war news; to meet guests of honour; to introduce sanitary measures; how to make lists of the newly born, married or the deceased.

It can be said that the needs of the army always had to have the priority.

These numerous duties of the community authorities were performed by the community clerks. According to the preserved pay-rolls dating from 1811, there were: the secretary who also had to take care of the oil supply used to light the town gates and prison, and was supposed to do a certain number of duties that occasionally appeared though they were not listed as those of the secretary; the attendant and carrier who worked in the prison. There must have been others: tax collectors, commanders of the national guard units and wards but they were on the pay-rolls of other authorities. It may be concluded that the head of the community did not receive regular salary, but some rewards from time to time. There are two indications to support this conclusion: he is not on the pay-roll; even in the thirties of our century the head of the community was not regularly paid for his work.

The fact is that the community authorities were made up of the local people who did their best by pleading and intervening to mitigate the sharp acts of the decaying French military economics, which was ruthlessly directed towards the non-French people and territories. It is clear that regardless of their personal preference for the powerful French government the members of the community authorities tried to protect their own people in order to make it survive. Anyway they and their kin were exposed to the same cruel economic threat.